PÅ SPORET AF KOMMUNISTERNE

Politiets overvågning af DKP 1932-1941

Af Torben Jano

Det danske politi gennemførte i perioden fra 1932 til 1941 en systematisk og omfattende overvågning af Danmarks Kommunistiske Parti. Artiklen er den første samlede fremstilling af denne virksomhed og bygger på politiets indberetninger til Justitsministeriet. Det fremgår bl.a. af materialet, at man allerede i februar 1940 havde planer om en aktion mod de danske kommunister.

Det var 4 års illegalitet, der ventede de danske kommunister, da de vågnede op den 22. juni 1941. De tyske besættelsstyrker havde stillet krav til de danske myndigheder om at internere alle ledende danske kommunister. Opgaven skulle udføres af det danske politi, som beredvilligt stillede sig til rådighed. Denne del af historien, og det der fulgte, er et velkendt kapitel i Danmarkshistorien. Mange har deltaget i debatten om især politiets rolle under besættelsen. Det har også været kendt, at politiet ikke stod på bar bund denne søndag morgen; at forarbejdet var i orden i form af en omfattende registrering af DKP's medlemmer og sympatisører. Denne artikel er et forsøg på at give et indblik i dette forarbejdede på baggrund af politiets egne indberetninger; kort sagt - et studie i de metoder som blev anvendt i overvågningen og registreringen af DKP.

Perioden mellem 1932 og 1941 er interessant, fordi det er her DKP for alvor markerer sig som en faktor i det politiske liv og i arbejderbevægelsen. 1930'ernes Danmark var karakteriseret af store sociale spændinger og økonomiske kriser. Dette afspejlede sig også i det politisk liv, der især var præget af Socialdemokratiets konsolidering som regeringsbærende parti og af truslen om de politiske yderfløjes fremmarch. Henning Koch har beskrevet 30'ernes politiske kultur som en til dels voldelig periode, der bl.a. resulterede i en ung socialdemokrats død efter et sammenstød med en flok plakat-opklæbende ungkommunister.[2] Denne optrapning af en, mere eller mindre indbildt, konfrontationsstemning førte til en stadig større vilje hos Socialdemokratiets ledende medlemmer til, at anvende politi og lovgivningsmagt imod demokratiets fjender. Den gamle generation af socialdemokraters modvilje mod at benytte politiet som statens beskytter overvindes, til fordel for de yngre medlemmers vilje til at lade demokratiet forsvare sig. I takt med at Socialdemokratiet og de radikale satte sig stadig tungere på regeringsmagten og statsapparatet, blev kampagnen mod kommunisterne ikke blot en partikamp men tillige i høj grad en kamp for sta-

tens sikkerhed. Herunder spillede de udenrigspolitiske hensyn en stadig større rolle. Efter Hitlers magtovertagelse i 1933 blev det vigtigt at varetage hensynet til den store nabo i syd. Socialdemokratiet identificerede sig mere og mere med statsmagten, mens det samtidig søgte at varetage sine partiinteresser og bevare sin store indflydelse i arbejderbevægelsen.

Perioden begynder således med DKPs indtræden i Folketinget i 1932, hvilket naturligvis vakte bekymring hos de etablerede partier. Interessen skiftede imidlertid karakter, da partiet blev illegalt i 1941 og herefter var at betragte som en kriminel organisation. Der er med andre ord tale om en periode på 10 år, hvor DKP var et lovligt politisk parti med repræsentation i Folketinget og en vis indflydelse i dele af fagbevægelsen. På trods af denne respektable overflade blev kommunisterne ihærdigt overvåget af det særlige politiske politi; en overvågning som i sidste ende var en væsentlig faktor i den meget vellykkede aktion mod DKP i 1941.

Det skal bemærkes, at artiklen ikke beskæftiger sig med, hvorvidt der var grund til denne interesse fra politiets side. Hvad DKP og de forskellige kommunistiske organisationer gjorde og sagde, samt hvad der eventuelt foregik under den legale overflade, falder uden for denne fremstillings rammer, der kun omhandler de politimæssige forholdsregler imod partiet.

Kilderne og litteraturen

Der ligger en naturlig begrænsning i de anvendte kilder, som for en stor dels vedkommende består af et hidtil ukendt materiale fra Justitsministeriets 3. kontor. Sagerne er udvalgt på baggrund af en gennemgang af ministeriets journaler og registre fra 1932-1941. Mit kriterium for udvælgelsen har været, at alle sager vedrørende det politiske politi er medtaget, dog ikke de sager der udelukkende omhandler den nazistiske bevægelse, ligesom enkelte meget banale og overvejende personrelaterede sager er udeladt. Der er overvejende tale om indberetninger, notitser og rapporter, som Københavns politis afdeling D eller (fra 1939) Rigspolitichefens sikkerhedspoliti har indsendt til ministeriet. Vi har altså ikke at gøre med et komplet arkiv over periodens politiske sager, men med et udvalg, der afspejler hvad politiet har forventet ville interessere ministeriet. Vi kan således antage, at de mest trivielle sager er sorteret fra, ligesom det må formodes, at sagsmængden hos det politiske politi har været betydeligt større end det fremgår af Justitsministeriets arkiv. Bortset fra enkelte manglende sager (se nedenfor), fremstår arkivet som rimeligt komplet. Det kan imidlertid ikke udelukkes, at der i de enkelte sager er fjernet dokumenter. Arkivlovens regler om tilgængelighed har i hvert fald givet rig mulighed for at bortskaffe ubekvemme papirer.

Jeg har ikke forsøgt at trænge til bunds i Københavns Politis arkiver, der fremtræder som en uigennemtrængelig jungle på grund af omfattende kassationer og dårlig registrering. Ligeledes er der kun benyttet materiale fra politikredse uden for København, i det omfang det ligger i Justitsministeriets arkiv.

De første dokumenterede beretninger om overvågningen blev tilgængelige for offentligheden med udgivelsen af bilagsbindene til den Parlamentariske Kommission beretning i 1949-50.[3] Afhøringerne i kommissionen og dele af det indsamlede kildemateriale viste, at politiets interesse for kommunisterne strakte sig tilbage til 1927, hvor afdeling D formelt blev oprettet, og værket udgør således en vigtig kildesamling til belysning af emnet. Det må dog erindres, at kommissionens afhøringer er foretaget i retsopgørets hektiske periode, hvor tidligere tiders antikommunistiske aktivitet meget vel kunne udløse både straf samt personlig og karierremæssig deroute. Ligeledes har vi heller ikke her nogen garanti for, at det indsamlede materiale fra de relevante myndigheder er komplet. Der havde været tid nok til at skaffe sig af med ubelejlige dokumenter. Endelig må det påpeges, at hele konstruktionen med en parlamentarisk kommission er betænkelig, idet den overvejende bestod af politikere, som havde støttet samarbejdspo-

litikken under besættelsen og havde delt myndighedernes frygt for DKP i 30'erne.

Den vigtigste kilde til afdeling D's arbejde er afdelingens store kartotek over politiske grupper og deres medlemmer og sympatisører samt de tilhørende specialkartoteker over kommunister og nazister. Kartotekerne er tilsyneladende gået tabt. I afhøringerne efter besættelsen fortalte de politifolk, der arbejdede med dem, at de rummede op til 60-70.000 navnekort, og at de bl.a. blev anvendt til kommunistaktionen den 22. juni 1941 og i den efterfølgende eftersøgning og forvaring af de danske kommunister.[4] Jeg har forgæves eftersøgt materialet i både Rigs- og Landsarkivet, ligesom jeg har talt med adskillige forskere og forfattere, som har arbejdet med emnet.[5] På baggrund heraf må det konkluderes, at kartotekerne enten er blevet destrueret af politiet kort tid efter besættelsen, eller at de stadig findes under én eller anden form i politiets besiddelse, og at politiet ikke er interesseret i at frigive dem.

Den hidtidige litteratur om emnet er temmelig sporadisk. Der er ikke skrevet nogen samlet fremstilling om det danske politis overvågning af kommunisterne, hvorimod det svenske politis ditto er særskilt behandlet i flere titler.[6] En af årsagerne hertil er nok, at besættelsestidens særlige forhold i almindelighed og de grundlovsstridige interneringer i særdeleshed har udløst et noget traumatisk forhold til de begivenheder, der gik forud.

Leif Larsen og Thomas Clausens *De forvarede* er baseret på Statsadvokaten for særlige anliggenders kommunistsager (de såkaldte D.K. sager) fra 1941-1943, som forfatterne fik adgang til som nogle af de første.[7] Bogen indeholder i nogle tilfælde oplysninger fra tiden før 1941, i form af citater fra de notitser politiet havde om de interneredes politiske fortid.

Kurt Jacobsens og Ole Sohns biografier om henholdsvis Aksel Larsen og Arne Munch-Petersen omtaler begge politiets overvågning af DKP på baggrund af kildestudier i Justitsministeriets arkiv.[8] Fælles for dem er dog, at det kun sker i relation til deres respektive hovedpersoner. Begge forfattere har imidlertid været i Rigsarkivet og fundet nogle af de konkrete sager frem.

Henrik Stevnsborgs og Henning Kochs disputatser om politiets historie behandler indsatsen mod bl.a. DKP som et led i en overordnet undersøgelse af politiets historie i perioden.[9] Det gælder for dem begge, at de primært befinder sig på ministerie- og chefniveau og har således ikke i større udstrækning været nede i de konkrete overvågningssager. Kochs konklusion er, at netop den politiske og politimæssige mobilisering mod kommunisterne fra 1932 til 1941 dannede grundlag for aktionen mod DKP; at der så at sige går en lige linie fra urolovene i 1934 til kommunistinterneringerne i 1941.

"Hvem er Hansen?"

Det politiske politi under Københavns Politi fungerede allerede i 1800-tallet, men fik først formel status som afdeling D i 1927, da Eigil Thune Jacobsen blev chef for Opdagelsespolitiet. Den radikale justitsminister Zahle udsendte i 1931 et cirkulære, som pålagde alle landets politimestre at indsende meddelelser, der kunne supplere afdelingens kartotek. Igennem 30'erne havde afdeling D et varierende antal medarbejdere, heraf to der udelukkende tog sig af kommunisterne, ligesom afdelingens daglige leder Andreas Hansen var kommunistekspert.

En af afdeling D's vigtigste opgaver var at opbygge og vedligeholde et kartotek over organisationer og personer, som af den ene eller anden grund var politisk interessante.[10] Kartoteket blev landsdækkende med udsendelsen af Zahles cirkulære i 1931 og rummede ifølge politiets egne oplysninger ca. 30.000 navne i 1935.[11] Tallet for perioden 1940-41 svinger lidt, men har formentlig ligget på ca. 60-70.000 navnekort med tilhørende bilagsmateriale.[12] Der har altså været tale om et særdeles omfattende registreringsarbejde, som ikke kun kan have omfattet nazister og kommunister. Kartoteket må også have indeholdt andre politiske retninger, d.v.s. folk fra de etablerede

partier. Ifølge Afdeling D's første chef, den senere justitsminister fra 1941-43 Eigil Thune Jacobsen, fungerede afdelingen som en informationscentral for det politiske system. Han forklarer, at der ofte kom forespørgsler fra politikredsene og fra Justitsministeriet om forskellige personer, og om hvad de havde sagt ved en given lejlighed. Disse henvendelser var afdelingen i stand til at besvare med en times varsel.[13] I en rapport som Andreas Hansen udarbejdede i 1936 til det finske politi, fortæller han, at der i Danmark foregår en "... livlig kommunistisk Propaganda ...", samt at det politiske politi bl.a. beskæftiger sig med "... Indsamling af detaillerede Oplysninger om forskellige politiske Organisationer, hvis Virksomhed kan give Anledning til offentlig Uorden, og deres Medlemmer."[14] Det fremgår endvidere, at afdeling D udveksler oplysninger med Statspolitiets fremmedafdeling, bl.a. med henblik på at nægte indrejse- og opholdstilladelse til personer, hvis ophold i Danmark af"... politiske Grunde er uønskværdig(t)."

Et lille indblik i kartotekets daglige funktioner får vi, da afdeling D's medarbejdere i 1939 afhøres til tjenestemandssagerne mod Andreas Hansen og en anden af afdelingens medarbejdere Kaj Yttesen (som begge var tiltalt for et utilbørligt samarbejde med Gestapo - et forhold der kostede Andreas Hansen sin stilling, mens Yttesen blev forflyttet). [15] Kriminalbetjent Holsby, som var ansat i afdelingen siden 1931 og primært beskæftigede sig med registrering af de kommunistiske partier, fortæller, at kartoteket oprindeligt var opdelt i tre kategorier, henholdsvis spioner, udlændinge og danskere. I 1939 er det kun de to sidste kategorier der føres. Registreringen af danske statsborgere har været koncentreret om den nazistiske og den kommunistiske bevægelse.

I samme sag finder vi et eksempel på, hvilke forespørgsler afdeling D har fået. I en håndskreven notits spørges der til en DKU'er, ved navn Hansen, som har deltaget i en konference i Bryssel i 1938. "Hvem er Hansen?" lyder spørgsmålet, som afdelingens medarbejdere skulle opklare.

At der har været tale om et omfattende registreringsarbejde illustreres af, at da et medlem af *Røde Hjælp* fra Lemvig i 1933 klager direkte til Justitsministeriet over, at Elena Dimitrova (Georgi Dimitrovs søster) ikke kan få lov til at tale ved et arrangement i Idrætshuset, bliver klagerens navn understreget med blyant. Formentlig for at blive oversendt til - og registreret i - afdeling D.[16] Justitsministeriets embedsmænd har altså tilsyneladende, i dette tilfælde, medvirket aktivt til registreringen. Klagerens navn genfinder vi i øvrigt på den notits fra afdeling D, som i 1940 danner grundlag for det tyske kartotek over danske kommunister.[17]

Justitsminister Zahle bad i 1932 politidirektøren fremskaffe oplysninger om " de med Gummiknipler bevæbnede "Røde Frontkæmpere"".[18] Afdeling D udarbejdede til denne lejlighed forskellige rapporter om *Rødt Arbejder Værn,* hvori bl.a. indgår materiale fra kartoteket, f.eks. initiativtagernes fulde navne, fødselsdata og -sted samt en navneliste på 46 medlemmer af organisationen, der ligeledes indeholder fødselsdata og evt. nummer på generalieblad. Bortset fra navnestoffet, viser sagen, at politiet havde et godt indblik i organisationen; bl.a. refereres nogle af de interne stridigheder i DKP, der opstod i forbindelse med værnets oprettelsen, og som bl.a. bundede i et "partimæssigt Modsætningsforhold" mellem Aksel Larsen og Thøger Thøgersen. Man havde ligeledes et detaljeret kendskab til *Rødt Arbejder Værns* taktik under demonstrationer og gadekampe. Den største bekymring angående *Arbejderværnet* var naturligvis, om de var i besiddelse af våben. Afdeling D mener imidlertid ikke, at der er noget at frygte. Når der var dukket rygter op herom, var disse "... hver gang paa diskret men ret grundig Maade (...) blevet undersøgt."

Også i de mindre dramatiske sager kunne kartoteket være til hjælp; kriminalbetjent Holsby fra afdeling D fik i 1936 forelagt en sag om det kommunistiske *Mondes Forlag,* som på grund af manglende valuta (15 kr.!) ikke kunne få udleveret en pakke i Frihavnen med kommunistisk propagandamateriale. Han udarbejdede, på baggrund af kartotekets op-

lysninger, en detaljeret rapport om forlaget, hvori han bl.a. redegjorde for dets historie, udgivelser, redaktion og bestyrelse.[19]

Som det fremgår af ovennævnte udpluk fra afdeling D's registreringsarbejde, har politiet haft et detaljeret kendskab til de kommunistiske partimedlemmer og sympatisører. Det ligger fast, at kartoteket blev anvendt til interneringen af kommunisterne i 1941 og frem, og ligeledes at det lå til grund for de notitser, som politikommissær Odmar i 1940 lod udarbejde og gav videre til det tyske sikkerhedspoliti.[20] Notitserne indeholder, foruden en beskrivelse af de forskellige kommunistiske organisationers opbygning, en del navnestof, som indgik i det tyske kartotek over kommunister, der blev fremlagt, da man forlangte de danske kommunister interneret den 22. juni 1941.

Læsning af Arbejderbladet

Det er givet, at man har læst såvel *Arbejderbladet* som andre kommunistiske udgivelser i afdeling D. Mange sager i Justitsministeriets arkiv er vedlagt udklip herfra, dels til belysning af bladets reaktion på politiets handlinger og dels som anledning til at starte en sag.[21] I mange tilfælde er der blot tale om, at ministeriet orienteres om kommunisternes reaktion på en given sag, mens der i andre tilfælde bliver rejst tiltale for forskellige forbrydelser på baggrund af artiklerne og skrifterne. F.eks. bliver der i 1932 rejst tiltale mod redaktøren af bladet *Den røde Mariner* for opfordring til bl.a. strejke og lydighedsnægtelse blandt de værnepligtige. Sagen er helt oppe og vende på et ministermøde, og ender da også med at redaktøren efterlyses og stilles for retten.[22]

Politiet havde også mulighed for at skride direkte ind og forbyde udbredelsen af kommunisternes materiale. Dette skete i 1938, da Københavns politidirektør Stamm forbød en DKP plakat, der i kraftige vendinger fordømte Tysklands anneksion af Østrig.[23] Stamm begrundede forbudet med forskellige udtryk i teksten, der kunne "...virke anstødelige overfor Udlandet..." Aksel Larsens klage over forbudet blev afvist af Justitsministeriet.

Vi ved endvidere fra afhøringerne i den parlamentariske kommission, at afdeling D's navnestof til kartoteket for en stor dels vedkommende kom fra læsningen af de kommunistiske skrifter.[24] Det har formentlig været en daglig opgave for afdelingens medarbejdere at læse *Arbejderbladet,* tillige med andre publikationer, og derefter registrere og forfølge hvad der måtte være af brugbare oplysninger.

"Socialdemokraterne skulde skydes ..."

Mange af sagerne i arkivet består af referater af offentlige møder og arrangementer, som DKP har afholdt. Det har ikke været svært for afdeling D at skaffe sig oplysninger om disse arrangementer, da de naturligvis alle har været annonceret i *Arbejderbladet,* ligesom DKP i hvert enkelt tilfælde har ansøgt politiet om tilladelse til at afholde møderne. Det har tilsyneladende været en rutineopgave for afdelingens personale at deltage i og lave rapporter om disse arrangementer.[25] Man var især opmærksom på at talerne ikke fremførte direkte angreb på personer og institutioner, og ligeledes på at der ikke var optræk til uro, når folk forlod stedet. Det er sandsynligt, at politiet har overvåget alle de offentlige møder de har haft ressourcer til. I en enkelt sag oplyses det nemlig at Rigspolitichefens Sikkerhedspoliti i 1941 overværede og udarbejdede rapporter om samtlige DKP's 1. maj møder i hele landet[26], hvilket må siges at være en stor indsats at yde på dette tidspunkt, hvor partiet lå underdrejet som følge af besættelsen og den tysk-sovjetiske ikke-angrebspagt. Alle møderne var da også forløbet roligt og med meget få deltagere. Det er formentlig kun en mindre del af disse temmelig banale rapporter, der er sendt videre til Justitsministeriet. Hovedparten af dem er sikkert blevet opbevaret i afdelingen og hos de lokale politimestre.

En af de mere farverige sager vedrører nogle udtalelser, som Thøger Thøgersen fremkom med på et offentligt møde i *Idrætshuset* den 31. august 1936.[27] Mødet handlede om udrensningerne i Sovjetunionen, og Thøger-

sen skulle angiveligt have sagt, at kommunisterne også ville skabe et G.P.U (det hemmelige sovjetiske politi) i Danmark. De to politibetjente som var tilstede, og som havde til opgave at holde politigården underrettet om mødets forløb, havde ikke forstået noget af Thøgersens tale! Afdeling D iværksatte derfor afhøringer af forskellige vidner til de famøse udtalelser og indkaldte nogle af de journalister, der havde dækket mødet. *Kristeligt Dagblads* reporter havde opfattet talen således, at "... "G.P.U." skulde oprettes i nær Fremtid...", men da der var meget larm i salen og på grund af Thøgersens stil, var han ikke sikker. *Socialdemokratens* redaktør Oscar Hansen forklarede, at han ikke havde hørt tale om nogen G.P.U., men "... at det sikkert skyldes, at han var saa optaget af at nedskrive Thøgersens Udtalelse om, at Socialdemokraterne skulde skydes, saafremt de vilde forsøge at opponere mod det revolutionære Parti, naar dette var kommet til Magten." Efter drøftelser mellem Justitsministeriet og politiet blev det dog besluttet, at der ikke skulle rejses tiltale, idet udtalelserne ikke var en opfordring til direkte aktion, men vedrørte hvad DKP ville gøre når og hvis de kom til magten.

Kommunisterne var naturligvis selv klar over, at deres møder blev overvåget af politiet. Politiets deltager i et kommunistisk møde i 1939 berettede, at Aksel Larsen startede mødet med at fastslå, at "... der var truffet alle Forholdsregler til at forhindre Forstyrrelse (af mødet) ,..".[28] Samme Larsen overraskede i oktober 1935 to civile betjente, der netop var i færd med at foretage en diskret(!) overvågning af Weinolds lokaler i Nørre Voldgade, hvor der blev afholdt et kommunistisk opstillingsmøde.[29] De to betjente, der sikkert har været våde og forfrosne, gik på et tidspunkt ind for at udspørge personalet om, hvorvidt der overhovedet blev holdt et møde, og om hvor mange deltagere der var til stede. De lånte en telefon på stedet, og var i gang med at ringe oplysningerne ind til Politigården, *men så:* "... lød der en Stemme fra Mørket: "Hvad kan det interessere Politiet, at vi holder Møde"?, hvortil han (betjenten) svarede: "Hvem er vi?" og fik Svaret: "Det er Aksel Larsen"." Betjentene måtte igen luske ud på gaden og fortsatte observationen derfra. Denne dramatiske episode medførte i øvrigt en skarp klage over politiets metoder fra *stemmen i mørket* til Justitsministeriet, som i første omgang simpelthen afviste at behandle den med henvisning til den uforskammede tone. Senere blev den dog behandlet, men ikke taget til følge.

"Maskingeværernes Betydning i Gadekampe"

DKP hævdede i sin pjece om det politiske politi, at politiet gentagne gange havde brugt provokatører mod partiet.[30] Det fremgår imidlertid ikke af Justitsministeriets materiale, at denne metode har været anvendt. Brugen af stikkere må derimod anses for at være veldokumenteret, idet en stor del af afdelingens indberetninger og rapporter til Justitsministeriet direkte refererer hertil eller indeholder oplysninger, som nødvendigvis må stamme fra meddelere.[31] Omfanget af afdeling D's brug af stikkere kom for alvor frem i lyset under to store skandalesager, der ramte afdelingen i løbet af 30'erne. Den ene er den velkendte Kuhlmann-Vogel sag, hvor nazisten Carlis Hansen bortførte den flygtede tyske kommunist Franz Vogel, der opholdt sig i Danmark under navnet Friderich Kuhlmann, og derefter afleverede ham til afdeling D's leder Andreas Hansen.[32] Den anden sag blev rejst i 1939 mod Andreas Hansen og hans nære medarbejder Kaj Yttesen, som, efter en tjenestemandssag, blev hhv. afskediget og forflyttet på grund af samarbejde med Gestapoagenter.[33] Andreas Hansen bekræftede under afhøringerne i Kuhlmann-Vogel sagen i 1934, at "...det er rigtigt, at (han) har (haft) og stadig har betalte Stikkere indenfor saavel de nazistiske Partier som det kommunistiske Parti."[34] Denne oplysning bekræftes af afdeling D's øvrige medarbejdere, som også blev afhørt.

Ordningen var godkendt på højeste niveau, idet Folketingets finansudvalg gentagne gange bevilgede ganske store beløb til dette formål. Der blev i alt bevilget 30.000 kr. til "stikker-

penge" fra 1934 til 1940.[35] Hertil kommer yderligere 5.000 kr. fra Rigspolitichefen i 1939, som i øvrigt ved samme lejlighed fik bevilget 35.000 kr. til det nyoprettede Sikkerhedspolitis brug af stikkere.[36] Det fremgår af sagen, at pengene "...for den væsentligste Del (blev anvendt) til Betaling af Stikkere i politiske Sager, bl.a. vedrørende de yderliggaaende Partier."

Hvordan stikkersystemet har fungeret i praksis, får vi et indtryk af, da Andreas Hansen i 1939 forklarede herom under tjenestemandssagen.[37] Han betegnede under afhøringerne brugen af stikkere som nødvendig for, at et politisk politi kan fungere og beklagede, at han ikke havde flere penge til rådighed, da en gennemsnitlig stikker ikke kunne leve af den løn, som Afdeling D kunne betale ham. Herved mistede hans oplysninger noget af sin værdi. Stikkerne var enten fastlønnede, eller de fik penge, når de kom med oplysninger. Den første metode havde den ulempe, at stikkerne ikke gjorde sig tilstrækkelig umage, når de alligevel fik deres faste løn, den anden metode derimod fristede til at komme med opdigtede oplysninger, idet stikkeren på denne måde kunne øge sin indtægt. Andreas Hansen forklarede, at man hovedsagelig har benyttet sig af fast ugentlig aflønning, og han anslog den ugentlige udgift til stikkere til at have ligget på mellem 150 og 500 kr., hvilket må siges at være et betragteligt beløb. Hvis en stikkeroplysning havde nogen værdi, blev der optaget rapport.[38] Dette skete dog kun i under halvdelen af tilfældene. Alle rapporter blev vist til chefen for Opdagelsespolitiet, der eventuelt gav nærmere instrukser. Efter endt brug blev rapporten registreret og henlagt i afdelingen, og personoplysninger blev registrere i kartoteket. Undertiden blev materialet indberettet til Justitsministeriet, Generalstaben eller til andre myndigheder.

I nogle tilfælde har man benyttet stikkere til at skaffe oplysninger fra DKP s interne møder, bl.a. for at kunne foregribe uroligheder i forbindelse med demonstrationer og lignede.[39] I disse rapporter finder man ofte ordrette citater og lignende indikationer på, at den pågældende meddeler rent faktisk har været til stede på mødet. I andre sager er oplysningerne benyttet til at udarbejde rapporter om de forskellige kommunistiske organisationer såsom *Rødt Arbejder Værn, RFO* og *ISH*. [40]

I den mere kulørte afdeling kan nævnes et par indberetninger fra Århus Politi, som i 1934 rapporterede om bevæbningsforholdene indenfor DKP på baggrund af oplysninger fra "... Politiets civile Medhjælper i ovennævnte Anliggender...", altså en stikker.[41] Heri oprulles kommunisternes militære strategi for en væbnet magtovertagelse, der, bortset fra spionage og agitation i hær og flåde, bl.a. omfatter angreb på forter og kaserner samt planer for at "tilliste" sig de nødvendige våben hertil: "Man er indenfor D.K.P ganske klar over Maskingeværernes Betydning i Gadekampe..." Justitsministeriet har sikkert åndet lettet op, da Århus politi meddelte, at de fortsatte undersøgelsen. Et nyt højdepunkt indtraf, da den samme meddeler, som var en "... Partiet nærtstaaende Person", i 1935 kunne oplyse at enkefrue Ellen Hørup, aktionær i Politiken, har betalt 500 kr. til *Arbejderbladets* støttefond. [42] Hun har tillige søgt optagelse i DKP, men dette blev hende nægtet. Endelig berettes det, at "Viggo Lund Poulsens Tilbagetræden som Borgerrepræsentant for D.K.P skyldes Drukkenskab og ikke, som det tidligere blev oplyst, manglende Tid." Det bemærkelsesværdige ved disse beretninger er ikke, at de er blevet behandlet af det lokale politi, men at de er nået helt op til Justitsministeriet og endda er sendt videre til Generalstabens efterretningssektion. Endelig skal det bemærkes, at de nævnte personoplysninger faktisk var korrekte.[43]

Stikkernes oplysninger varierer naturligvis voldsomt i troværdighed, hvad politiet da også selv var klar over. Det har naturligvis været fristende for en freelance meddeler, at servere et par saftige historier sidst på måneden. Det kan være vanskeligt at vurdere troværdigheden af de mere sobre stikker-oplysninger. Der har formentlig oftest været tale om mere perifert tilknyttede medlemmer eller sympatisører, som har viderebragt de oplysninger, de

selv har vurderet ville interessere politiet. Denne selektion har givetvis betydet at beretningerne i mange tilfælde giver et fordrejet billede af situationen i DKP. Endvidere skal der ikke megen fantasi til at forestille sig, at adskillige af oplysningerne stammer fra værtshusbesøg, hvor overmodige og vidtløftige partimedlemmer kan have forelagt dybsindige analyser af den aktuelle situation i den revolutionære bevægelses avantgarde. Det virker dog som om, de værste af disse vildskud er luget ud, inden de har nået de justitsministerielle skriveborde.

Der findes imidlertid flere sager i Justitsministeriets arkiv, der giver nogle forbløffende præcise oplysninger om situationen i DKP. I 1934 indløber der f.eks. en fortrolig underhånds meddelelse om partiets aktuelle medlemstal på baggrund af de indkomne kontingenter.[44] Den opgiver tallet for hele landet til 3268, heraf 1572 i København. Såfremt oplysningerne er rigtige, må de nødvendigvis komme fra en centralt placeret kilde i sekretariatet, der har haft adgang til enten regnskabsmateriale eller medlemskartoteker.

I en anden sag fra 1940 rapporterer Politidirektøren og chefen for Opdagelsespolitiet "... om et afholdt Møde på *Arbejderbladets* Kontor, hvor der blev drøftet den økonomiske Situation, som Bladet stadig befinder sig i." Det fremgår af Justitsministeriets journal, at sagen er henlagt i ministeriets pengeskab. Selve sagen er derefter ikke afleveret til Rigsarkivet.[45] Jeg har derfor kun haft journalens sparsomme oplysninger om sagens indhold at henholde mig til. Et møde af denne karakter kan man ikke forestille sig har foregået på mindre end forretningsudvalgs-niveau. At det har fundet sted på et kontor, bekræfter yderligere at der ikke er tale om hverken et medlemsmøde eller et CK-møde, da der ikke ville have været plads til at afholde den slags møder på et redaktionskontor. Der kan selvfølgelig være tale om et løst rygte, evt. udbredt af Richard Jensen på et tilfældigt værtshus. Denne forklaring svækkes dog af den meget eksakte formulering af teksten, der henviser til et bestemt mødet på et angivent sted, med en præcis angivelse af emnet. Endelig kan der være tale om en af politiets freelance stikkere, der har plantet en god historie for et tjene en ekstra skilling. Det forekommer dog sandsynligt, at en sådan person ville have fundet på en mere saftig historie. Endvidere er oplysningerne filtreret gennem både chefen for afdeling D og chefen for Opdagelsespolitiet. Disse har altså fattet lid til historien. Jeg skal ikke her gå ind på yderligere spekulationer om hvem meddeleren kan være (en ledende DKP'er, en ansat medarbejder eller en nazistisk stikker), dertil er materialet for tyndt. Det skal blot fremhæves, at afdeling D tilsyneladende på dette tidspunkt havde kontakt til en højt placeret meddeler i DKP.

Dette indtryk bekræftes af en notits, som chefen for Opdagelsespolitiet udarbejder den 17. maj 1940.[46a] Han beretter, at man indenfor DKP havde planer om at skifte navn til *Arbejderpartiet.* Formålene med denne manøvre skulle dels være at kapre medlemmer fra Socialdemokratiet og dels at vinde større tillid i befolkningen og i fagforeningerne. Hvis denne oplysning er sand, er den yderst interessant, idet et parti tilknyttet 3. Internationale ikke blot kunne skifte navn, i henhold til de Komiterns statutter, der fastslog hvad de nationale sektioner skulle hedde.[46b] Oplysningens troværdighed er umulig at fastslå på det foreliggende grundlag. Der er ikke fundet tegn på et navneskift i DKP's arkiv, ligesom de ledende medlemmer fra dengang ikke efterfølgende har fortalt om det.[47] Dette udelukker dog ikke, at planer om en reorganisering af DKP kan have været drøftet i en snæver kreds indenfor ledelsen. Notitsen fortæller videre, at partimedlemmerne "...er instrueret om at arbejde så stille og i så stor Hemmelighed som muligt." Der refereres endvidere til en tilsyneladende frygt for at partiet ville blive forbudt. Denne frygt afvises dog af ledelsen "... idet Tyskerne ikke er Fjender af D.K.P. og absolut ikke ønsker Partiet forbudt." Notitsen går direkte over i et meget detaljeret referat af et medlemsmøde i DKP's Christianshavnsafdeling, i hvilket de enkelte talere refereres og til tider citeres direkte. Denne utvivlsomt korrek-

te stikkerindberetning styrker naturligvis troværdigheden af de før nævnte oplysninger.

Samarbejde med nazister

Både Andreas Hansen og den anden anklagede i tjenestemandssagen, Kaj Yttesen, fremhævede under afhøringerne, at man ofte fik de bedste oplysninger om kommunisterne fra nazisterne - og omvendt.[48] Nu var de to politifolk netop anklaget for at have plejet lidt for venskabelige kontakter med Gestapo, så denne oplysning skal måske ses som et forsvar herfor. Det fremgår dog af sagen, at det danske politi fra Gestapo har fået meddelelse om adskillige flygtede tyske kommunister, og det blev også konkluderet, at Yttesen, med Andreas Hansens stiltiende accept, havde givet oplysninger om mange hundrede personer den anden vej, nemlig til Gestapo. I sagen er vedlagt en lille bunke håndskrevne notitser, der tilsyneladende har udgjort indholdet af Yttesens skrivebordsskuffe. Der er tale om personoplysninger vedrørende 80 tyske statsborgere, der havde haft ophold i Danmark, og mange af navnene er tilføjet betegnelser som "kommunist" og "jøde". Under afhøringerne af afdeling D's medarbejdere, berettede Peter Nielsen Aagaard, at Andreas Hansen et par gange havde givet ham sager, "...der ikke var fremkommet ad officiel Vej, men hidrørte fra en Kollega i Tyskland." Sagerne drejede sig om at "...fremskaffe forskellige Oplysninger."[49] Andreas Hansen benægtede Aagaards forklaring, men erkendte dog at have modtaget materiale, bl.a. lister over mistænkelige personer og fotos, fra tyske kolleger og at have ladet dette bearbejde i afdelingen. Han forklarede videre, at "...en af det politiske Politis Opgaver (er) at sætte de forskellige mere eller mindre illegale Partifraktioner op mod hinanden, hvilket ofte kan tjene Politiets Arbejde, idet der da spørges Nyt fra de forskellige Lejre."[50] I hvor høj grad dette samarbejde har bidraget med information om den nazistiske bevægelse er tvivlsomt. Andreas Hansen forklarede selv i 1934, at han anså DKP "...for langt farligere end i hvert Fald de to nazistiske Fraktioner her i København."[51] Ingen af de underordnede medarbejdere i afdeling D, der blev afhørt under sagen, vidste positivt om Yttesens samarbejde med Gestapo var godkendt af Andreas Hansen, men de kunne ikke forestille sig, at dette ikke skulle være tilfældet.[52] Der er ligeledes ingen tvivl om, at Andreas Hansens overordnede har vidst, at afdeling D samarbejdede med de tyske kolleger. Politidirektør Fabricius Hansen og chefen for Opdagelsespolitiet Thune Jacobsen henvendte sig i 1933 til Justitsministeriet og foreslog, at der gennem Udenrigsministeriet blev rettet henvendelse til de tyske myndigheder med henblik på at skaffe oplysninger om tyske kommunister, som man mente virkede som instruktører i Danmark.[53] Justitsministeriet mente dog ikke at det var særligt heldigt, at blande Udenrigsministeriet ind i denne sag, men at det måtte være op til politiet selv at skaffe sig de ønskede oplysninger, enten fra det tyske politi eller fra fremmedpolitiet. Dette må vel betragtes som ministeriets accept af samarbejdet. Det fremgår endvidere, at Jean Maribo, som var chef for Opdagelsespolitiet i 1936-37, kendte Yttesens kontaktmand i Gestapo og således måtte vide, at der var tale om et samarbejde, som krævede ydelser fra begge parters side.

I forlængelse af strategien med at sætte kommunister og nazister op imod hinanden, indsamlede og bearbejdede Andreas Hansen i 1936 en nazistisk fremstilling af kommunismen og en kommunistisk fremstilling af nazismen på i alt 160 sider, som blev indbundet og udsendt til bl.a. politimestrene og til Generalstabens Efterretningssektion. Justitsministeriets embedsmænd mente dog efter gennemlæsningen, at materialet var "*For* naivt til at have nogen Betydn(ing)", og at "Udgiften til dette Værk kunde man rolig have sparet."[54]

Aflytning af telefonsamtaler

Den 8. november 1934 bad Kjøbenhavns Telefon Aktieselskab Ministeriet for Offentlige Arbejder om præcise instrukser for, i hvilken udstrækning selskabet var forpligtet til at udle-

vere fortrolige oplysninger til politiet, samt i hvor stort omfang politiet kunne forlange, at der blev foretaget aflytning af telefonsamtaler.[55] Det fremgår af brevet, at der har været adskillige kontroverser med politiet om sådanne sager. Der udviklede sig herefter en længere diskussion med politiet og Justitsministeriet om, hvorvidt politiet havde lov til at aflytte telefonsamtaler uden retskendelse. Politidirektøren skrev herunder i et brev den 1. juni 1935 til chefen for Statspolitiet at: "Aflytning af Telefonsamtaler har fundet Sted i stort Omfang, navnlig i Smuglersager og i *politiske Sager* og har givet udmærkede Resultater." Det var for politiets vedkommende vigtigt at skelne mellem på den ene side de kriminelle sager, hvor der var begået en forbrydelse, og en eventuel aflytning kunne føre til pågribelse af forbryderen og på den anden side de politiske sager, hvor man fra politiets side ønskede aflytningen af præventive årsager. Politiet og Justitsministeriet argumenterede for, at det i de sidstnævnte sager burde være muligt at aflytte samtaler uden retskendelse, når blot den øverst placerede politichef har anmodet herom.

Det fremgår endvidere, at der var installeret to telefoner på Politigården til dette formål, der var indrettet således, at de talende parter ikke kunne høre, at de blev aflyttet. Når apparaterne var placeret på Politigården, var det "...af Hensyn til, at Ordningen skal kunne hemmeligholdes overfor Abonnenterne..." I et notat fra 1935 beklagede chefen for Opdagelsespolitiet, politiinspektør Stamm, at overgangen til de nye halvautomatiske telefoner vanskeliggjorde sporingen af samtaler. Han vidste dog, at der fandtes udstyr, der kunne afhjælpe problemet, men KTAS bevarede de tekniske specifikationer om dette kontrolsystem som en hemmelighed.

Vi ved ikke, i hvor stort omfang politiet har benyttet sig af telefonaflytning. Der er ikke bevaret hverken statistik over eller referater af samtaler. Den omstændighed, at KTAS retter henvendelse til sit ministerium, tyder imidlertid på at, politiet groft har misbrugt muligheden for at aflytte telefoner og forlange oplysninger udleveret fra selskabets side.

Sagen afsluttes først fire år senere i 1938, hvor Ministeriet for offentlige arbejder udarbejder en instruks til telefonselskaberne, der i høj grad følger politiets ønsker og giver ret vide beføjelser til at forlange oplysninger og aflytning i kriminelle sager. En undtagelsesparagraf sikrer endvidere, at politiet i politiske sager (sager om forbrydelser mod statens sikkerhed, mod statsforfatningen og de øverste statsmyndigheder) fortsat har fri adgang til at forlange oplysninger udleveret og foretage aflytninger.[56]

Kontrol af telegrammer

I 1934 etablerede Justitsministeriet en ordning, der sikrede kontrol med alle telegrammer til og fra DKP, de kommunistiske organisationer og forskellige fremtrædende enkeltpersoner tilsluttet partiet.[57] Den nazistiske bevægelse blev underlagt samme ordning, som betød at alle ind- og udgående telegrammer til de angivne personer og organisationer blev afskrevet og sendt i kopi til Justitsministeriet, Udenrigsministeriet og Københavns Politi. Det har åbenbart været et problem for politiet, at mange af telegrammerne blev sendt i kode, men Politiinspektør Stamm klarede problemet ved at købe koden af en jernbanekontrollør N.N. for 500-1.000 kr.

Ole Sohn har i sin biografi om Arne Munch-Petersen hævdet, at politiet ligefrem havde betalte meddelere i telegraftjenesten.[58] Dette synes der ikke at være dækning for i kilderne. Da ordningen med telegrafkontrol var etableret på højeste politiske niveau - justitsminister Zahle havde personligt godkendt den - virker det ikke sandsynligt, at de offentligt ansatte medarbejdere i telegraftjenesten skulle have stikkerpenge for at udføre deres tjenstlige pligter, som altså indbefattede afskrift og kontrol af telegrammer til og fra DKP.

I sagen ligger en del telegrammer i genpart, hvoraf de fleste har været bestemt for den kommunistiske organisation *Røde Hjælp*, men som også er blevet studeret i Udenrigsministeriet, Justitsministeriet og Københavns politi. Indholdet af disse tyder ikke på at tele-

gramkontrollen har givet det store udbytte. Der er tilsyneladende tale om ganske ligegyldige meddelelser. Dette hænger formentlig sammen med at DKP på et tidligt tidspunkt opdagede at telegrafen ikke kunne bruges til fortrolige meddelelser og i stedet etablerede et særligt kurérsystem.[59]

Oplysninger fra udlandet

Politiet modtog gennem Justitsministeriet en stor mængde indberetninger fra Udenrigsministeriet, som har videresendt oplysninger fra de danske ambassader og konsulater i udlandet. Disse sager drejer sig for en stor dels vedkommende om den internationale kommunistiske bevægelse og har ikke givet de danske myndigheder anledning til at foretage sig noget videre.[60] I enkelte tilfælde reagerede man dog på disse henvendelser, f.eks. da en tysker i 1933 henvendte sig i det danske generalkonsulat i Hamborg med oplysninger om kommunistiske terrorplaner i Danmark.[61] Københavns politi sendte en mand til Kiel for at afhøre meddeleren, som i øvrigt viste sig at være utroværdig. Et lige så negativt resultat fik man, da en svindler i 1936 solgte et dokument, der angiveligt var udstedt af præsidenten for 3. Internationale, til det danske konsulat i Marseille for 50 frc.[62] Oplysningerne blev afvist af chefen for Statspolitiet, som samtidig opfordrede til at advare de danske repræsentationer i udlandet mod lignende svindelnumre.

Anderledes alvorligt tog man det, da Udenrigsministeriet i 1933, fra både en udenlandsk journalist og den franske gesandt, fik meddelelse om, at København var ved at blive et centrum for en række internationale kommunistiske organisationer, bl.a. ISH, Profintern, Rote Hilfe og Kominterns Vestbureau.[63] Sagen overtages af afdeling D, hvor kriminalbetjent Nørreheden, sammen med en kollega, foretager en meget grundig efterforskning af den. Opklaringen går trægt i begyndelsen, men den meget omhyggelige Nørreheden finder dog til sidst ud af, at ISH har til huse i *Vesterport:*[64] Lokalerne overvåges meget nøje, og han er bekendt med mange detaljer om deres anvendelse, bl.a. at der er to yderdøre, som er aflåste, og at de besøgende skulle igennem en omstændig procedure, før de blev lukket ind i det ene kontor og kom ud igennem det andet. Oplysningerne har han fået dels gennem almindelig efterforskning, såsom overvågning og samtaler med viceværten, og dels gennem stikkeroplysninger. Der er ingen tvivl om, at der er gjort et stort arbejde for at optrævle de kommunistiske aktiviteter i bygningen, men før politiet kan nå at foretage sig yderligere, er fuglen fløjet, og ISH er flyttet til Antwerpen.

I 1933 foranledigede det tyske gesandtskab ved en direkte henvendelse uden om de diplomatiske kanaler, at Københavns Politi henstillede til trykkeren af det tysksprogede blad *Antifascistische Front,* at han ikke længere skulle trykke bladet, som naturligvis var en torn i øjet på den nazistiske regering.[65] Aksel Larsen, der var bladets redaktør, klagede, med henvisning til trykkefriheden, til Justitsministeriet over, hvad han betragtede som et de facto forbud. Det fremgår af Justitsministeriets interne notater, at en sådan henvendelse fra gesandtskabet direkte til Politidirektøren var "...ganske ekstraordinær...", og man bad Udenrigsministeriet henstille, at det ikke skete igen. Endvidere fik politidirektøren underhånden at vide, at han ikke fremover skulle foretage den slags henvendelser, hvilket må siges at være en meget mild irettesættelse. Aksel Larsen fik dog et afvisende svar på sin klage fra Justitsminister Zahle. Justitsministeriet var altså klar over at sagen var særdeles betænkelig, men valgte, af politiske grunde, at glide af på den; man kunne jo ikke så godt indrømme, at Københavns politidirektør, på foranledning af en fremmed magt, havde overtrådt grundloven!

1 krone til morgenkaffe!

Politiet foretog igennem 30'erne adskillige ransagninger mod DKPs og de øvrige kommunistiske organisationers kontorer.[66] Justitsministeriets arkiv indeholder imidlertid ikke mange vidnesbyrd herom.

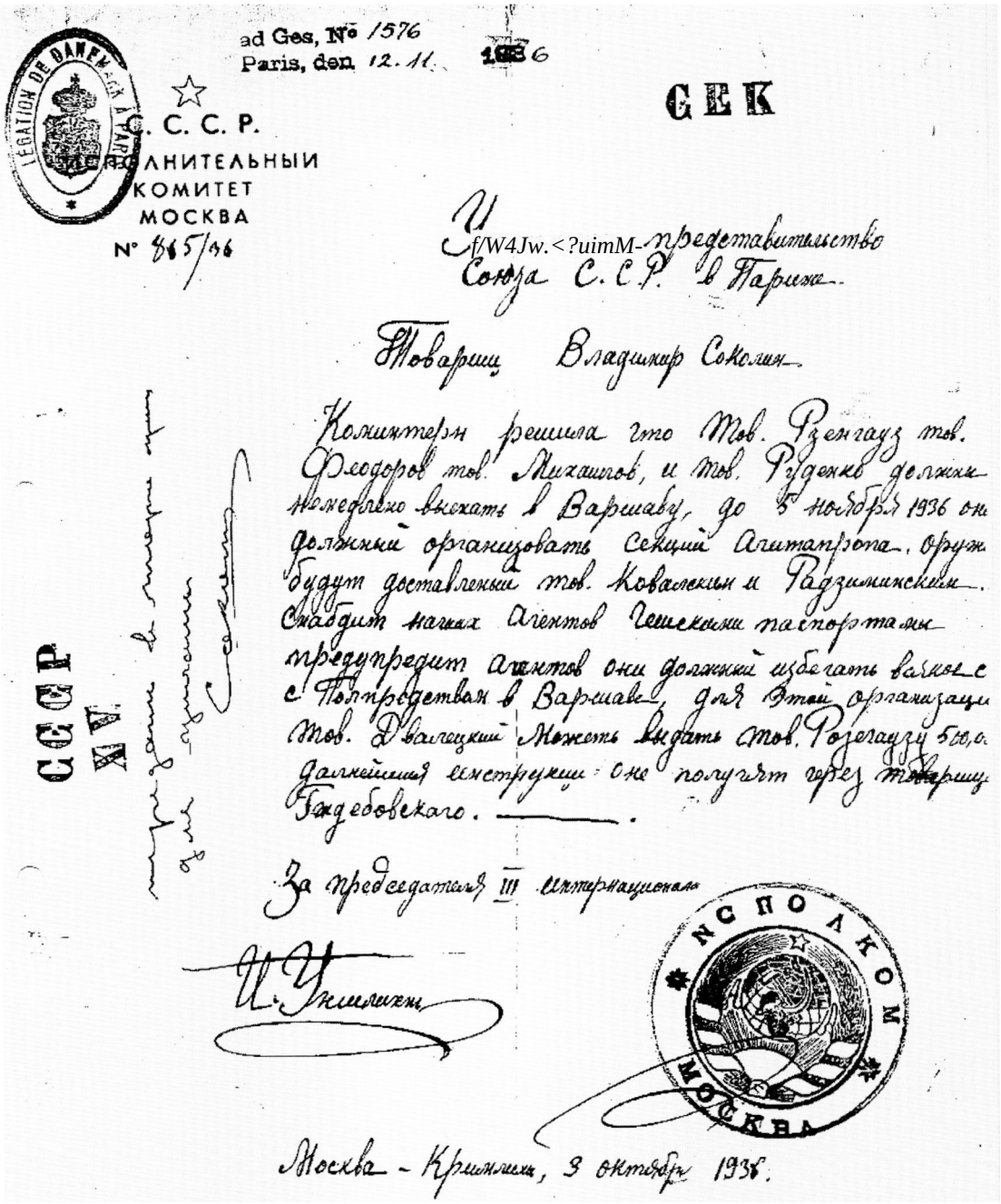

ad Ges, № 1576
Paris, den 12.11. 1936

LEGATION DE DANEMARK A PARIS

СЕК

С. С. С. Р.
ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ
КОМИТЕТ
МОСКВА
№ 865/46

f/W4Jw.<?uimM-

Представительство
Союза С.С.Р. в Париже.

Товарищу Владимиру Соколин

Коминтерн решила что Тов. Розенгауз тов. Федоров тов. Михайлов, и тов. Рудеков должны немедленно выехать в Варшаву, до 5 ноября 1936 они должны организовать секций Агитпропа. Оруж будут доставлены тов. Ковалским и Радзимиским. Снабдит наших агентов чешскими паспортами предупредит агентов они должны избегать всякое с с Полпредством в Варшаве, для этой организаци тов. Двалецкий может выдать тов. Розенгаузу 500,0. дальнейшия инструкции они получат через товарищ Гждебовского. ———.

За председателя III Интернационала

И. Уншлихт

СССР
XX

Москва - Кремлин, 3 октябрь 1936.

Det falske Komitern brev som det danske konsulat i Marseille købte af en svindler for 50 fre. Hjemme i København afviste statspolitichefen dokumentet som et falsum, idet sælgeren tidligere havde været anholdt for lignende numre. (Justitsministeriet, 3. kontor, 1936/1652).

Det fyldigste materiale stammer fra en ransagning i DKP's lokaler i Fiolstræde den 5. oktober 1932, der blev efterfulgt af en harmdirrende klage til Statsminister Stauning og Justitsminister Zahle fra Arne Munch-Petersen, der beskyldte politiet for at have nægtet at fremvise dommerkendelse, truet med knipler, "molestreret" lokalet og bortført medlemskartoteker og korrespondance.[67] Politiets opfattelse af razziaen var ganske anderledes, idet man hævdede, at have gået yderst fredsommeligt til værks og endda havde givet 1 kr. til morgenkaffe efter endt arbejde! Hvad angår dommerkendelsen, var det rigtigt, at man ikke havde fremvist en sådan.[68] Den var ganske vist afsagt i Københavns Byret samme morgen, men udskriften herfra kunne først være klar dagen efter. Da der var fare for, at øjemedet ville forspildes, såfremt man ventede, gennemførte man altså aktionen den 5. Denne forklaring holder imidlertid ikke, idet ransagningen blev foretaget på baggrund af urolighederne på Grønttorvet den 26. september, hvor flere vidner havde set deltagere i optøjerne løbe ind i DKP's lokaler i Fiolstræde, og man derfor forventede at finde våben og andre spor. Det faktum at der var gået 10 dage fra urolighederne til ransagningen viser, at politiets forklaring om, at man ikke kunne vente på udskrift af dommerkendelsen, ikke kan være rigtig. Af politiets redegørelse fremgår det videre, at man ikke fandt våben, men derimod en del medlemsfortegnelser og litteratur som blev beslaglagt og bragt til afdeling D på Politigården.[69] Da Justitsminister Zahle i Folketinget skulle besvare en forespørgsel fra Aksel Larsen om bl.a. ransagningen, undlod han imidlertid at oplyse om denne beslaglæggelse, som heller ikke er nævnt i politiets senere redegørelser.

Ved nogle ransagninger på *Arbejderbladets* og RFO's kontorer den 19. april 1934, i anledning af en sømandsstrejke, fandt der også beslaglæggelser af skriftligt materiale sted,[70] og så sent som i februar 1940 var der i politiledelsen overvejelser om at foretage ransagninger hos DKP på trods af, at partiet på dette tidspunkt lå politisk underdrejet som følge af den tysk-sovjetiske ikke-angrebspagt. Baggrunden for disse planer skal formentlig findes i Sverige.

En aktion mod DKP i 1940?

Den 10. februar 1940 gennemførte politiet i Sverige en storstilet razzia mod det svenske kommunistparti. 45 partikontorer og 995 partimedlemmer blev udsat for husundersøgelse. Der blev også foretaget adskillige anholdelser og beslaglæggelse af partiets materiale. Et af formålene med aktionen var at fange nogle af medlemmerne af den kommunistiske sabotagegruppe med Ernst Vollweber i spidsen.[71] Den 13. februar orienterede det danske sikkerhedspoliti skriftligt det danske justitsministerium om den svenske aktion.[72]

Man har hidtil antaget, at de danske myndigheder først begyndte at planlægge en aktion mod DKP, da det tyske krav blev fremsat den 22. juni 1941. I Justitsministeriets journal fra 1940 henvises der imidlertid til en sag, som peger i en anden retning. Det drejer sig om en sag, der er indført i journalen den 14. februar, umiddelbart efter den svenske aktion hvorom der står: "P.D. Chefen for Opdagelsespolitiet. Spm.(spørgsmål) om Ransagning hos Kommunisterne her i Danmark." Det fremgår endvidere af journalen, at sagen er henlagt i pengeskabet den 23. feb. 1940.[73] Ifølge Justitsministeriets egen mangelliste, revideret ved afleveringen i januar 1946, er sagen ikke afleveret til rigsarkivet.[74]

Når vi sammenholder henholdsvis sikkerhedspolitiets og politidirektørens henvendelse til Justitsministeriet, og konfronteres med det faktum, at man har undladt at aflevere begge sager, samt at den sidstnævnte har været opbevaret i ministeriets pengeskab, tegner der sig et speget billede. Vi har kun teksten i journalen at henholde os til, og er således i en situation, hvor vi med et meget fattigt kildemateriale skal søge at drage nogle konklusioner. Dette medfører naturligvis en stor risiko for at overfortolke materialet. På den anden side er de her nævnte kilder, som ikke har været fremlagt før, af så afgørende betydning for vurderingen af kommunistinterneringerne, at jeg finder det

nødvendigt, at underkaste dem en nærmere analyse og en forsigtig fortolkning.

Det fremgår, at der er tale om en skrivelse fra politidirektøren, som omhandler en evt. ransagning hos DKP. Det er selvfølgelig muligt, at politidirektøren i sagens akter har afvist enhver tanke om, at følge det svenske eksempel, hvilket bl.a. hans egen indberetning fra samme år taler for.[75] Heri nævnes DKP slet ikke som en trussel mod det danske samfund, i modsætning til D.N.S.A.P. Det havde ellers været oplagt at pege på muligheden for en "tofrontskrig" i denne henvendelse til Justitsministeriet, som netop havde til formål at argumentere for ekstra bevillinger til Københavns politi. Ligeledes foregår der tilsyneladende en svag nedtrapning af overvågningen af DKP i perioden fra 1937 til 1941.

Ordet ransagning er imidlertid meget konkret og betegner et drastisk indgreb. Et så stærkt ordvalg findes ikke i nogle af de øvrige journaltekster fra perioden, når bortses fra sagerne om ransagningen i DKP's partikontorer i forbindelse med grønttorvsuroligheder i 1932.[76] Det faktum, at sagen er henlagt i pengeskabet, tyder også på, at der ikke blot er tale om nogle abstrakte overvejelser, som afvises, men på, at der har været tale om vigtigt materiale, som man har ønsket at sikre bedst muligt. Politiets mere eller mindre abstrakte overvejelser om at gennemføre en aktion i Danmark, synes ikke at berettige til sådanne sikkerhedsforanstaltninger. Hvis der blot har været tale om en kommentar til den svenske aktion, forekommer det unaturligt at sagen har fået sit eget journalnummer og ikke er lagt ind i Rigspolitichefens indberetning om ransagningerne i Sverige, som indløb til ministeriet dagen før, nemlig den 13. feb.[77] Man kan endvidere indvende, at når politidirektørens skrivelse skulle i pengeskabet, hvorfor skulle Rigspolitichefens så ikke, hvis de omhandler det samme?

Ransagningerne hos de svenske kommunister var, som tidligere nævnt, bl.a. begrundet med efterforskningen i sagen mod Vollwebergruppen. Det kunne tænkes, at det danske politi ville forfølge det samme spor, da man også i Danmark havde et par uopklarede skibsattentater. Igen skulle man mene, at sagen naturligt ville høre hjemme sammen med den sag, som direkte relaterer sig til den svenske aktion og ikke som en selvstændig journalsag.

Det er bemærkelsesværdigt, at Justitsministeriets departementschef Ejvind Larsen ikke nævnte disse sager, da han efter besættelsen blev afhørt af Den parlamentariske Kommission. Der kan selvfølgelig være tale om en forglemmelse, men, sagens omstændigheder taget i betragtning, kan det ikke udelukkes, at det er Ejvind Larsen selv som, i sin egenskab af departementschef (og indehaver af nøgler til pengeskabet), har skaffet et belastende materiale af vejen på et tidspunkt mellem 1943 og 1945, hvor det ikke var opportunt at jagte kommunister. Det er en vigtig pointe, at han på tidspunktet for sagernes opståen i februar 1940 var chef for Opdagelsespolitiet, og at spørgsmålet om ransagning hos kommunisterne i Danmark altså blev rejst af ham selv! Efter den 29. august 1943 og især efter befrielsen kunne den slags initiativer have udgjort en stor personlig og karierremæssig belastning, og kunne muligvis endda have medført en dom efter retsopgørets straffelovstillæg.

Overbetjent Madsen forklarede til Den parlamentariske Kommission, at han og overbetjent Dinesen, ved deres ansættelse i afdeling D den 1. april 1940, fik ordre om, at være klar til en aktion mod DKP "...den dag, der skulle ske noget med russerne...", og at han forventede, at den ville komme allerede i januar 1941.[78] Hans makker Dinesen bekræftede, at de skulle have materialet klar og benægtede således ikke, at man interesserede sig for kommunisterne på dette tidspunkt. Han er imidlertid ikke så konkret med hensyn til formålet med denne interesse og husker ikke hvad oplysningerne skulle bruges til.[79]

Tage Kaarsted skriver i sin opposition til Palle Roslyng-Jensens disputats, at: "... selve 9. april (...) fik generalstaben underretning om, at justitsministeren ønskede, at militæret skulle være forberedt på at hjælpe politiet ved at nedkæmpe mulige kommunistiske optøjer under mørklægningen."[80] Hvis oplysningen er sand - hvad jeg ikke finder grund til at tvivle

på - er der tale om endnu et spor, som peger i retning af, at kommunisterne ikke var så uinteressante på dette tidspunkt, som man hidtil har antaget. Justitsministerens henvendelse kan naturligvis have været præget af en vis irrationalitet på grund af den hektiske situation den 9. april, men man må på den anden side erkende, at besættelsen jo sandsynligvis ikke kom som en total overraskelse for den politiske og embedsmæssige inderkreds. Man har formentlig haft et par dage til at overveje den skærpede situation i lyset af de tyske troppebevægelser og de diplomatiske meldinger fra Berlin. Kaarsted anerkender da også, at planen har været oppe på det politiske niveau, idet han skriver at: "Når politikerne havde sådanne tanker - hvor ulogiske de måtte være, når henses til DKP's holdning indtil 22.6.1941 - var det jo praktisk at have et værn."[81] Ligeledes kunne det være praktisk at have planer for en aktion mod DKP.

Sammenholdt med de tidligere nævnte oplysninger, må det konkluderes, at der i politiet og Justitsministeriet var overvejelser om en aktion mod de danske kommunister allerede i foråret 1940. Hvor langt fremskredne og hvor omfattende de har været er ikke til at sige på det foreliggende grundlag. Der kan have været tale om rene nødretsforanstaltninger - en forebyggelse af uro som følge af kommunistiske optøjer - eller om en ren politimæssig razzia i lighed med den svenske. Endelig er det selvfølgelig muligt, at man har forberedt sig på en politisk begrundet aktion med efterfølgende anholdelser og et eventuelt forbud mod DKP - som det skete 16 måneder senere. En sandsynlig konklusion er, at det var den svenske aktion, der gav politiledelsen inspiration til disse overvejelser og anledning til at iværksætte oprettelsen af det ajourført specialkartotek, som vi ved blev etableret omkring den 1. april 1940.[82] Hvilke anvendelsesmuligheder man har tiltænkt kartoteket melder historien ikke noget om, men det er klart, at det nye specialkartotek var langt mere anvendeligt til en anholdelsesaktion end det store gamle kartotek, der med sin mangelfulde og uaktuelle registrering ville være værdiløst til en sådan. Madsens påstand om, at man skulle være klar til en aktion, kan selvfølgelig være en efterrationalisering, men sammenholdt med de øvrige indikationer, virker den rimelig nok.

Formålet med overvågningen - et forsøg på en syntese

Da den nyudnævnte justitsminister Eigil Thune Jacobsen på et lukket møde den 4. september 1941 skulle orientere amtmændene om den nyligt vedtagne kommunistlov, udtalte han at: "Netop ved at gøre Front mod Kommunismen kunne man sikre Socialdemokratiets fortsatte Beståen."[83] Nu var Thune Jacobsen ganske vist hverken socialdemokrat eller nogen stor politiker, men udtalelsen bekræfter, at det var en gammel konflikt i arbejderbevægelsen og i samfundet som sådan, der havde fundet sin foreløbige afslutning. Interneringen af kommunisterne må derfor bl.a. ses som en naturlig følge af den årelange konflikt mellem kommunisterne på den ene side og den socialdemokratiske stat på den anden. I dette spil kom politiets overvågning af DKP ind som en afgørende faktor.

Der er ikke noget i kilderne der tyder på, at man fra politiets eller Justitsministeriets side har haft et overordnet politisk formål med overvågningen af DKP i 30'erne. Ingen dokumenter røber blot antydningen af en plan, der kunne udlægges i konspiratorisk retning. Hvad 30'ernes politikere, embedsmænd og politifolk har haft af planer og ideer vedrørende kommunisterne, har de holdt for sig selv - og efter 1945 har de i hvert fald ikke kommet frem med det! Selv om *Den Store Plan* aldrig har eksisteret, er det alligevel muligt at se et mønster og nogle tendenser i det materiale, som her er fremlagt.

For det første er der ingen tvivl om, at overvågningen har været meget omfattende. Alene antallet af bevarede sager i Justitsministeriets arkiv, over 100, taler sit tydelige sprog. Dertil kommer alle dem, som ikke er indsendt til ministeriet fra både Københavns politi, Rigspolitichefens sikkerhedspoliti og de lokale politikredse. Det er naturligvis ikke mulig

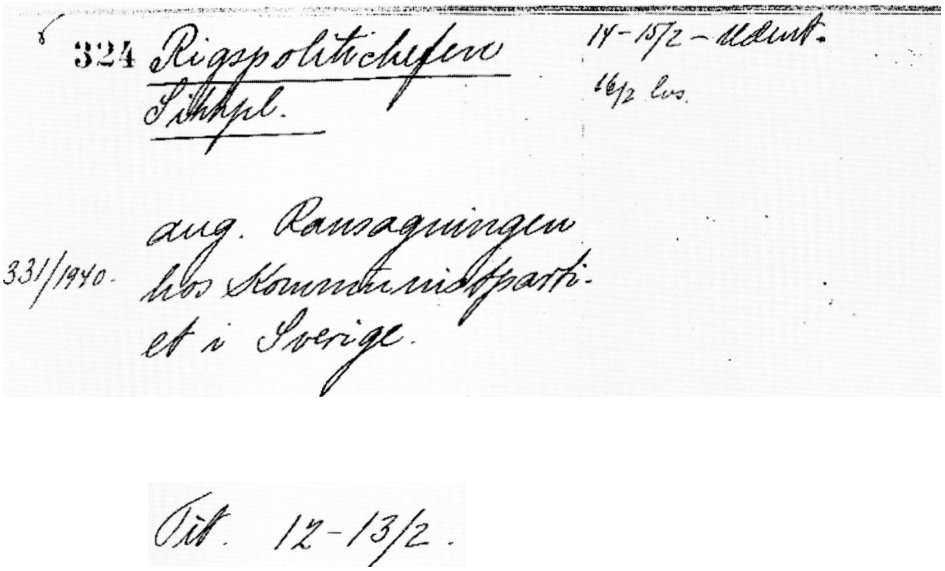
324 Rigspolitichefen
Tilskpl.
14-15/2 – Udelt.
16/2 Lvs.
331/1940.
ang. Ransagningen
hos Kommunistpartiet i Sverige.
Tilt. 12-13/2.

Journalindførslerne ved de manglende sager i Justitsministeriets arkiv. (Justitsministeriet, 3. kontor, journal 1940)

at gøre omfanget af den samlede overvågning op, men den har utvivlsomt været meget omfattende. Bedømt ud fra antallet af sager, virker det som om at politiets interesse for DKP er faldende fra 1937 til 1941. Nu har en sådan kvantificering sikkert ikke den store relevans i denne forbindelse, men set i sammenhæng med at kommunisterne netop i 1937-38 svingede fra den rabiate ultravenstrelinie til den mere forsonlige folkefrontsstrategi, hænger det måske meget godt sammen. Endvidere blev DKP stærkt svækket af først vinterkrigen og den tysk-sovjetiske ikke-angrebspagt i 1939 og derefter af partiets stilling ved den tyske besættelse af Danmark i 1940. Jo mindre den potentielle fare var, des mindre omfattende har overvågningen tilsyneladende været. Denne ganske logiske slutning bekræftes endvidere af, at antallet af sager vedrørende D.N.S.A.P. er jævnt stigende i hele perioden fra et meget lavt udgangspunkt i 1932.

Det fremgår af materialet, at afdeling D var særdeles velinformeret og var i besiddelse af et stort kartoteksmateriale om både enkeltpersoner og organisationer indenfor den kommunistiske familie. Hvor mange navne kartoteket har indeholdt er det ikke muligt at fastslå, men på baggrund af de afgivne forklaringer til Den parlamentariske Kommission, er det rimeligt at antage at der i hvert fald har været en 60-70.000 stykker i 1940-41, og at tallet har været jævnt stigende op igennem 30'erne. Meget af materialet har imidlertid været forældet, idet man tilsyneladende ikke ryddede op i kartoteket, efterhånden som folk gled ud af de yderliggående bevægelser.[84] Dette fik ubehagelige konsekvenser for nogle af de tidligere partimedlemmer, nemlig dem som blev anholdt i tiden efter den 22. juni 1941 til trods for, at de forlængst havde meldt sig ud af DKP.[85] Bortset fra denne gruppe, må vi fastslå, at politiets navnemateriale har været særdeles godt, hvilket f.eks. fremgår af det tidligere nævnte eksempel med DKU'eren Hansen. Hvis man på dette spinkle grundlag har kunnet nå et resultat, må man have været i besiddelse af et godt arkivmateriale. At man ligeledes var i stand til at give samtlige relevante personlige oplysninger om *Arbejderværnets* medlemmer, peger i samme retning.

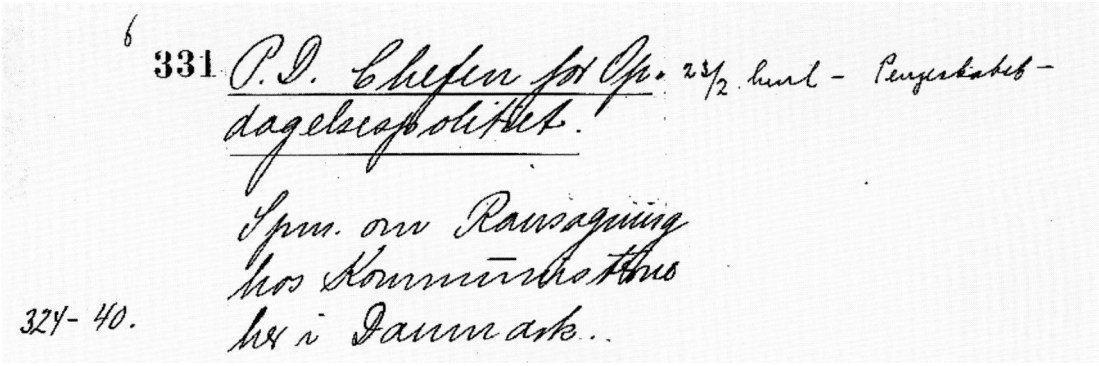
6
331 P.D. Chefen for Op. 23/2 kurl - Pengeskatteb-
dagelsespolitiet.
Spm. om Ransagning
hos Kommunistiske
324-40. ker i Danmark..

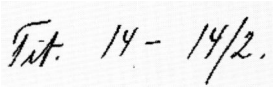
Tit. 14 - 14/2.

Man har overvejende skaffet sig dette materiale fra almindeligt tilgængelige kilder, såsom *Arbejderbladet*s navnestof, men også mere utraditionelle metoder er taget i anvendelse, f.eks. beslaglæggelse af medlemskartoteker i forbindelse med ransagningerne.

Stikkerindberetninger er ligeledes blevet anvendt i stort omfang som kilde til personoplysninger, men stikkernes primære funktion har tilsyneladende været at bidrage med oplysninger om kommunisternes aktuelle planer og aktiviteter, deres organisering og endelig deres eventuelle våbenbesiddelse. Stikkersystemet har været godkendt på højeste politiske niveau, nemlig i Folketingets finansudvalg, der bevilgede et betragteligt beløb til netop dette formål. Afdeling D's forbrug af stikkere har været meget stort. Der indgår oplysninger, der kun kan være fremkommet ad denne vej, i næsten alle de benyttede sager. Nogle af disse oplysninger har karakter af rene anekdoter, mens andre giver et tilsyneladende meget præcist billede af situationen i DKP. Flere indberetninger tyder nemlig på, at politiet i perioder har haft en særdeles højt placeret meddeler i partiet, der havde adgang til både sekretariatet og forretningsudvalgets inderkreds.

At man ikke har været særlig kritisk i sin ansættelsespolitik over for stikkerne, viser sig i det omfattende samarbejde med de danske nazister og det tyske Gestapo, som i det store og hele var godkendt af de politisk ansvarlige myndigheder. Andreas Hansen mistede ganske vist sin stilling på dette grundlag, men det skete først da det politiske politi var blevet så belastet af sagen, at man var nødt til at bringe et officielt offer. Det blev Andreas Hansens skæbne at bringe dette, idet han som afdeling D's leder havde ansvaret for at samarbejdet foregik. Hans underordnede medarbejder derimod, som, ifølge tjenestemandssagens konklusion, havde etableret og vedligeholdt samarbejdet på eget initiativ, slap med en forflyttelse. Indtil dette skete, var både politiledelsen og Justitsministeriet indforstået med, at samarbejdet fortsatte.

Overvågningen af partiets møder bidrog med oplysninger om dels de ledende personer i DKP og dels om partiets aktiviteter og dets vurdering af den politiske situation. I det om-

fang politiet har haft adgang til interne medlemsmøder, ved hjælp af stikkere, har man ad denne vej været i stand til at danne sig et billede af stemningen i partiet. Overvågningen af de offentlige møder derimod har formentlig ikke bragt meget nyt for dagen, som man ikke kunne læse i *Arbejderbladet.* Alligevel havde dækningen af disse møder høj prioritet, idet man især hæftede sig ved om talerne fremkom med strafbare udtalelser og i øvrigt sikrede sig, at deltagerne ikke blev ophidset til uroligheder.

Jeg skal ikke her komme nærmere ind på, hvorvidt de metoder man anvendte i overvågningen var lovlige i streng juridisk forstand, men nøjes med at konstatere, at nogle af dem balancerede på kanten af loven. Eksempler herpå er sagerne om telegramkontrol, hvor man overtrådte reglerne om brevhemmeligheden. Henstillingen til trykkeren af *Antifascistische Front* og det falske grundlag for dommerkendelsen til ransagningen i 1932 bryder også med fundamentale retssikkerhedsprincipper. Det interessante i disse sager er, at politiet har haft, eller har fået, politisk dækning gennem Justitsministeriets behandling af sagerne. I det førstnævnte tilfælde er det ministeriet selv, der varetager etableringen af ordningen i samarbejde med udenrigsministeriet, mens det i de to sidstnævnte godkender politiets handlinger. Fra politisk hold - og vi må antage, at det er fra den samlede regerings side - var man altså villig til at gå meget langt i bestræbelserne på at have kontrol over kommunisterne. Denne vilje skal uden tvivl ses i sammenhæng med, at man betragtede DKP som potentielt farlige for statens sikkerhed.

Der er således ingen tvivl om at overvågningen må ses i sammenhæng med 30'ernes anspændte politiske situation, hvor nogle af de store temaer, som beskrevet tidligere, var truslen fra de yderliggående partier i almindelighed og konflikten mellem Socialdemokrater og kommunister i særdeleshed og i forlængelse heraf, det parlamentariske demokratis vilje og evne til at slå ned på sine modstandere.

Hvad formålet har været med at skaffe sig dette overblik over den kommunistiske bevægelse i Danmark, fremgår, som tidligere nævnt, ikke direkte af kilderne. Set i bakspejlet er det naturligvis nærliggende at knytte i hvert fald registreringsarbejdet sammen med kommunistinterneringerne i 1941, som ikke kunne have været gennemført af det danske politi uden afdeling D's forarbejde. I hvert fald er det sikkert, at man ønskede at have et overblik - at være klar til at slå igen, i samme øjeblik der var optræk til uroligheder. Med andre ord; man ville ikke lade sig overliste i en revolutionær situation, og til dette formål var det nødvendigt at have et detaljeret kendskab til fjendens styrker, deres antal, placering og position. I denne sammenhæng må det naturligvis ikke glemmes, at DKP var et revolutionært parti, hvis erklærede mål var - om nødvendigt med vold - at omstyrte det bestående samfund. Uanset i hvor høj grad partiet har haft reel vilje og evne til at gennemføre dette projekt, er det givet, at myndighederne har taget truslen om den kommunistiske revolution alvorligt.

Så alvorligt, at man i februar 1940 - to måneder før de tyske besættelsesstyrker ankom - tilsyneladende havde overvejelser om at indlede en eller anden form for aktion mod DKP. Teksten i journalindførslen, henlæggelsen i pengeskabet og den manglende aflevering til Rigsarkivet peger, sammen men de øvrige nævnte forhold, klart i denne retning.

Noter

1. Artiklen er en sammenskrivning af to opgaver ved Københavns Universitet: "På *sporet af kommunisterne. Politiets overvågning af DKP 1932-47*" og "*Kommunistinterneringerne den 22. juni 1941 med særligt henblik på de danskeforberedelser",* juli 1995. Der skal i denne forbindelse lyde en stor tak til Kurt Jacobsen og Hans Kirchhoff for råd og vejledning. Det samme gælder de mange mennesker, der undervejs har drøftet projektet med mig. Her skal gælde princippet; ingen nævnt ingen glemt. Opgaverne er tilgængelige på ABA.
2. Henning Koch: *Demokrati - slå til! Statslig nødret, ordenspoliti og frihedsrettigheder 1932-1945.* København, 1994. S. 63 ff.
3. *Bilag til beretning til Folketinget afgivet af den af tinget under 8. januar 1948 nedsatte kommission i*

henhold til grundlovens § 45. VII. Justitsministeriet og retshåndhævelsen under besættelsen. Aktstykker. Bind 1-3. Kobenhavn, 1949-50. (Herefter forkortet Paril Komm. VII)
4. Parl. Komm. VII., 2, s. 906 ff.
5. Parl. Komm. VII, 3, sp. 475 og 484. Samtaler med Leif Larsen, Erik Nørgaard., Tage Revsgård Andersen., Henning Koch, Henrik Stevnsborg, Hans Uwe Petersen, Wilhelm Christmas-Møller., Morten Thing og Kurt Jacobsen. De to sidstnævnte har herefter foranlediget at Rigsarkivaren har rettet henvendelse til de relevante myndigheder med henblik på at afklare kartotekets skæbne. Resultatet af denne undersøgelse foreligger ikke endnu.
6. Lars Björlin: *Sveriges kommunistiska parti och Komintern.* Utrykt udkast, u.å. Venligst udlånt af Gerd Callesen, Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.
7. Leif Larsen; Thomas Clausen: *De forvarede.* København, 1994.
8. Kurt Jacobsen: *Aksel Larsen En politisk biografi.* København, 1993. Ole Sohn: *Fra Folketinget til celle 290. Arne Munch-Petersens skæbne.* København, 1992. (3. udg. 1994.)
9. Henning Koch: *Demokrati - slå til!.* Henrik Stevnsborg: *Politiet 1938-47. Bekæmpelse af spionage, sabotage og nedbrydende virksomhed.* København, 1992. De nævnte værker diskuteres af Ib Martin Jarvad: Besættelsestiden og kommunistinterneringen. *I Arbejderhistorie,* 3, København, 1995.
10. Parl. Komm. VII, 2, 906 ff.
1 I. Henrik Stevnsborg, *Politiet,* s. 76.
12. Parl. Komm. VII, 2, f.eks. s. 907, 918, 920 f., 923,
13. Parl. Komm. VII, 2, s. 914.
14. Justitsministeriet 3. k. 1936/425.
15. Justitsministeriet 3. k. 1939/200.
16. Justitsministeriet 3. k. 1933/1295.
17. Parl. Komm. VII, 2, s. 872.
18. Justitsministeriet 3. k. 1932/496.
19. Justitsministeriet 3. k. 1936/354.
20. Parl. Komm. VII, 2, s. 909 f. Notitserne er gengivet s. st. s, 871 ff.
21. F.eks. Justitsministeriet 3. k. 1934/891, 1935/116, 1937/423, 1941/1031.
22. Justitsministeriet 3. k. 1932/310.
23. Justitsministeriet 3. kontor, journal sag 1938/780.
24. Parl. Komm. VII, 2, s. 919 f.
25. Se f.eks. Justitsministeriet 3. k. 1933/730, 1937/1980, 1939/2548, 1941/1014.
26. Justitsministeriet 3. k. 1941/1031.
27. Justitsministeriet 3. k. 1936/910.
28. Justitsministeriet 3. k. 1939/2691.
29. Justitsministeriet 3. k. 1935/1184.
30. *Indenfor Murene. Bag det politiske politis kulisser.* (Arbejderforlaget) København, 1939, s. 8 ff. Morten Thing har søgt at afdække den berømte bombesag fra 1919, hvor en gruppe syndikalister, anført af en politispion, ville sprænge domhuset i luften. Han har ikke fundet nogle principielle overvejelser om brugen af provokatører i sagens akter. Morten Thing: Historien om en provokatør. I *Arbejderhistorie,* 21, København, 1983.
31. Se f.eks. Justitsministeriets 3. k. 1934/819, 1936/92, 1936/186, 1937/1799.
32. *Indenfor murene.* S. 18 ff., Carl Madsen: *Vi skrev loven fire og tredive fortællinger af fædrelandets historie.* København, 1968. S. 98 ff. I Justitsministeriets første undersøgelse af Kuhlmann-Vogel sagen i 1934 fandt man ikke anledning til at kritisere Andreas Hansens håndtering af affæren. Da sagen igen bliver undersøgt i forbindelse med hans afskedigelsessag i 1939, kritiserer ministeriet i stærke vendinger hans dispositioner i forbindelse med indbringelsen af Vogel; han burde have anholdt Carlis Hansen for ulovlig frihedsberøvelse og vold. Vogel var ved ankomsten til Politigården forslået og havde et 11 meter langt reb i hånden. Justitsministeriets 3. k. 1934/1381 og 1939/200.
33. Justitsministeriet 3. k. 1939/200.
34. Justitsministeriet 3. k. 1934/1381.
35. Justitsministeriet 3. k. 1936/83.
36. Justitsministeriet 3. k. 1940/763.
37. Justitsministeriet 3. k. 1939/200.
38. Justitsministeriet 3. k. 1939/200.
39. F.eks. Justitsministeriet 3. k. 1932/254, 1932/519,1940/1021.
40. F.eks. Justitsministeriet 3. k. 1932/496, 1934/1534, 1940/129.
41. Justitsministeriet 3. k. 1934/367.
42. Justitsministeriet 3. k. 1935/295.
43. Samtale med Kurt Jacobsen. Oplysningerne bekræftes i Aksel Larsens Arkiv.
44. Justitsministeriet 3. k. 1934/1693. Tallet er højere end det angives i Morten Thing: *Kommunismens kultur. DKP og de intellektuelle 1918-1960.* København, 1993, s. 1012.
45. Justitsministeriet 3. k. journal 1940, nr. 338 og Mangelliste 1940.
46a. Justitsministeriet 3. k. 1940/1021.
46b. Jane Degras: *The Communist International. 1919-1943. Documents.* Vol. 1. London, 1971, s. 164.
47. Samtale med Kurt Jacobsen.
48. Justitsministeriet 3. k. 1939/200.
49. Justitsministeriet 3. k. 1934/1381. Denne sag vedrører Kuhlmann-Vogel sagen, men den indeholder ligeledes materiale fra Hansen/Yttesen sagen.
50. Justitsministeriet 3. k. 1934/1381.
51. Justitsministeriet 3. k. 1934/1381.
52. Justitsministeriet 3. k. 1934/1381.
53. Justitsministeriet 3. k. 1933/680.
54. Justitsministeriet 3. k. 1936/914.
55. Justitsministeriet 3. k. 1934/1514.

56. Justitsministeriet 3.k. 1934/1514.
57. Justitsministeriet 3. k. 1933/1177.
58. Ole Sohn: *Fra Folketinget...,* s. 114 f. Der figurerer ganske vist i sagen om telegramkontrol et notat og et regnskabsbilag, der bekræfter at politiet har fået stillet en sum penge til rådighed til "forskellige Udgifter", men der er sandsynligvis tale om, at disse papirer blot er lagt i en forkert sagsmappe, idet udbetalingerne tydeligvis hører sammen med den generelle bevilling til stikkerpenge, som Folketingets finansudvalg gav i 1934.
59. Kurt Jacobsen: *Aksel Larsen,* s. 123. Justitsministeriet 3. k. 1934/527 indeholder en klage fra DKP over, at telegraftjenesten har tilbageholdt telegrammer i forbindelse med sømandsstrejken i 1934. Det kan selvfølgelig ikke afvises, at telegrammerne til *Røde Hjælp* indeholdt kodede meddelelser, men det virker ikke sandsynligt, jfr. ovenstående.
60. Justitsministeriet 3. k. 1932/230, 1932/621, 1933/595, 1933/902, 1935/1176, 1936/288, 1936/617, 1936/620, 1936/1652, 1939/2628, 1939/197.
61. Justitsministeriet 3. k. 1933/1453.
62. Justitsministeriet 3. k. 1936/1652.
63. Justitsministeriet 3. k. 1933/1540.
64. Ole Sohn mener, at Nørreheden finder ud af, at Kominterne Vestbureau (WEB) også holdt til i *Vesterport.* Ole Sohn: *Fra Folketinget...,* s. 112 f. Dette fremgår imidlertid ikke af politirapporterne, der kun omtaler ISH. Justitsministeriet 3. k. 1933/1540.
65. Justitsministeriet 3. k. 1933/418.
66. Kurt Jacobsen: *Aksel Larsen,* s. 123.
67. Justitsministeriet 3. k. 1932/1146.
68. Justitsministeriet 3. k. 1932/1351.
69. Justitsministeriet 3. k. 1932/1351
70. Justitsministeriet 3. k. 1934/527.
71. Erik Nørgaard: *Krigen før krigen. Wollweber-organisationen og skibssabotagerne.* Lynge, 1986. S. 145 fif.
72. Justitsministeriet 3.k. 1940/324. Journalsagen med Sikkerhedspolitiets indberetning er ikke afleveret til Rigsarkivet, men i journalen for 1940 fremgår det at sagen handler om "...Ransagningen hos Kommunistpartiet i Sverige".
73. Justitsministeriet 3.k. Journal og journalregister 1940, ved journalnummer 331.
74. Når Justitsministeriet afleverer deres sager til Rigsarkiver, udarbejder de en mangelliste, som følger med afleveringen og opbevares i RA. Det fremgår af denne liste fra 1940, som er udarbejdet dec. 45-jan.46, at de nævnte sager mangler. Ifølge en medarbejder i Rigsarkivet, sker det af og til at man støder på begrebet *pengeskabssager.* Begrebet defineres som sager med stor sprængkraft, som man ikke ønsker skal blive offentligt tilgængelige. Justitsministeriet har altså et pengeskab, som de bruger til sådanne sager. Jeg har endvidere - uden resultat - eftersøgt sagerne i Justitsministeriets 5. kontor (som har overtaget 3. kontors sagsområder). Man rettede herfra henvendelse til Politiets Efterretningstjeneste, som også svarede benægtende.
75. Justitsministeriet 3.k. 1940/763.
76. Justitsministeriet 3.k. 1932/1146.
77. Justitsministeriets arkiv er netop baseret på løbende journalsager, jvf. departementschef Aage Svendsen . Parl. Komm. VII, 3, sp. 45.
78. Parl. Komm. VII, 2, s. 947.
79. Parl. Komm. VII, 2, s. 947.
80. Tage Kaarsted: Opposition ved Roslyng Jensens disputats, i *Historie, Jyske Samlinger, Ny række XIV bind* l, 1981. S. 111.
81. Kaarsted: Opposition ved Roslyng Jensens disputats, s. 111.
82. Rigspolitichefen bad allerede den 6. februar 1940 politikredsene indberette oplysninger om DKP. Henning Koch: *Demokrati - slå til!* s. 517, note 33. Da den svenske aktion var forberedt gennem lang tid, og da de to landes politistyrker havde et vist samarbejde omkring Vollweber-sagen, kan det ikke udelukkes, at det danske sikkerhedspoliti under hånden har fået en forhåndsorientering om aktionen.
83. Justitsministeriet 3. k. 1941/2533
84. Parl. Komm. VII, 2, s. 919 f
85. Leif Larsen; Thomas Clausen: *De forvarede* indeholder flere eksempler herpå.

Abstract

Jano, Torben: On the Trail of Communism. Police Surveillance of the Communist Party of Denmark (DKP) 1932-1941
Arbejderhistorie 1/1996, p. 1-20

During the period 1932-1941 the Danish Police maintained systematic and extensive surveillance activities of the Communist Party of Denmark. The police made use of many different methods: paid informers, encroachment upon the secrecy of the mails, registration of party members, searches and co-operation with the Gestapo, among others. Furthermore, a source that has so far remained "forgotten " seems to indicate that in February 1940, two months prior to the German invasion of Denmark, the Danish police had plans for an action directed against the Danish communists.

Torben Jano, stud.mag., Meinungsgade 34, st.th., 2200 København N, telf. 35 36 80 94.